

NASRIDDIN TUSIYNING MA'NAVIY-MA'RIFIY QARASHLARI

Matyakubova Gulnoza- Stajyor tadqiqotchi, Urganch davlat universiteti,

E-mail: ravshonbek.saurov@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada, Nasriddin Tusiyning tarbiya haqidagi ta'limotining manbasi sifatida Qur'on oyatlari va boshqa islomiy ta'lim-tarbiya haqidagi bayonlar va bundan asosiy maqsad insonni tarbiyalash va shakllantirish hamda unga xos bo'lgan barcha qobiliyatlarini oshirishdan iborat ekanligi ifodalangan.

Kalit so'zlar: Islomiy ta'lim-tarbiya, tarbiya, nazorat, tanishuv, tuzatish, hadis, islom, odob-axloq, qobiliyat, iste'dod, kuch, qobiliyat, ta'lim, axloq, ta'lim, innovatsiya, ta'lim-tarbiya, inson, vaqt, ilm, ilm-fan, buyuklik, shon-shuhrat, sikofoniya, gunoh.

SPIRITUAL AND EDUCATIONAL VIEWS OF NASRIDDIN TUSI

Matyakubova Gulnoza - Intern researcher, Urganch State University.

E-mail: ravshonbek.saurov@gmail.com

Abstract: This article clarifies that the source of Nasriddin Tusi's teaching on education is the Qur'anic verses and other statements about Islamic education, and the main purpose of this is to educate and shape a person and increase all his abilities.

Keywords: Islamic education, training, supervision, familiarization, correction, hadith, Islam, manners, ability, talent, power, ability, education, ethics, innovation, man, time, knowledge, science, greatness, fame, sycophony, sin.

ДУХОВНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ВЗГЛЯДЫ НАСРИДДИНА ТУСИ

Матякубова Гульноза - Стажер-исследователь, Ургенчский
государственный университет. Электронная почта:

ravshonbek.saurov@gmail.com

Аннотация: В данной статье уточняется, что источником учения Насриддина Туси об образовании являются аяты Корана и другие

высказывания об исламском образовании, а основной целью этого является воспитание и формирование человека и повышение всех его способностей.

Ключевые слова: исламское образование, обучение, надзор, ознакомление, исправление, хадис, ислам, нравы, способность, талант, сила, способность, образование, этика, новаторство, человек, время, знание, наука, величие, слава, подхалимство, грех.

KIRISH

Nasriddin Tusiyning tarbiya haqidagi ta'limotining manbasi sifatida Qur'on oyatlari va boshqa islomiy ta'lim-tarbiya haqidagi bayonlar tilga olinadi. Oyat va rivoyatlar nuqtai nazaridan «tarbiya» bu o'ziga xos nazorat, tanishuv, tuzatishdir. Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamning bu boradagi eng muhim talqini bor: «Farzandni va bu bolani tarbiyalagan har bir kishi: «La ilaha illal lax» desa, Allohning qahr g'azabiga uchramaydi». Bularning barchasi bilan mazkur hadis islom ta'lim-tarbiyasining inson odob-axloqini, uning qobiliyat va iste'dodini shakllantirishda qo'llanilishining aniq va muhim ahamiyatiga ishora qiladi. O'sha davr olimlari nuqtai nazaridan qaraganda ularning ba'zilar axloq butun insoniyatda shakllanishi kerakligiga, farishta timsolida axloqni shakllantirish zarurligiga shubha qilmaganlar.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Islom manbalarida Alloh taoloning payg'ambarlarining risolatidan maqsad insonni tarbiyalash va shakllantirish hamda unga xos bo'lgan barcha qobiliyatlarini oshirishdan iborat ekanligi ifodalangan. Ta'lim insonning barcha kuch va qobiliyatlarini tabiiy bosqichma-bosqich va gormonal rivojlanishi va takomillashtirish deb hisoblanishi mumkin. Ta'lim - bu: inson bilan bevosita bog'liq bo'lgan va uning axloqiy qadriyatlarining ajralmas qismi bo'lgan hayotiy pozitsiya turidir. Ba'zi tadqiqotchilar ta'lim va tarbiyaga ta'rif berishda asosiy e'tiborni shaxsning mohiyatiga qaratib, tarbiya shaxs tafakkurining barcha jabhalariga yo'l ko'rsatuvchi vosita ekanligini, bolani uning rivojlanishining barcha bosqichlarida, unga taalluqli bo'lgan barcha jabha va sohalarni qamrab olishini ta'kidlaganlar [1.1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ta'lim bilan bolalarga erta bolalikdanoq ta'lim berishni boshlagan va ma'lum bir bosqichda ularning keyingi hayotida yo'l boshchi bo'lib, ularni rivojlanish va kamolot yo'liga olib boradigan kishilar shug'ullanishi mumkin. Ta'lim tushunchasi - inson faoliyatining barcha sohalariga taalluqlidir: jismoniy va aqliy, kuch, qobiliyat, kuch va inson hayotining boshqa sohalariga. Ammo, axloqiy omil asosiy omillardan biridir.

Ta'lim tizimi uchun xarajatlarni kamaytirishni maqsad qilgan innovatsiyalar uni asosiy maqsaddan uzoqlashtiradi. Bizning fikrimizcha, ta'lim muammolarini eng qisqa muddatlarda ko'rib chiqish uchun ta'lim sohasiga oid turli yo'nalishlar bo'yicha mutaxassislardan iborat ishchi guruhini tashkil etish zarur bo'lib, ular o'z vakolatlaridan kelib chiqib, muammolarni hal qila oladilar.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nasriddin Tusiyning ta'lim-tarbiyaga oid g'oyalari bilan tanishish darajasini aniqlash maqsadida o'tkazilgan test sinovlari natijalariga ko'ra, umumta'lim maktablaridagi erkak va ayol o'qituvchilar o'rtasida tafovutlar mavjud. Erkak o'qituvchilar ayol o'qituvchilarga qaraganda bilimdonroq bo'lsa-da, umumiy ta'lim maktablaridagi ayol o'qituvchilarning xabardorlik darajasi (qabul qilingan ko'rsatkich bo'yicha 60%) kutilgan me'yordan past bo'lib chiqdi. Ayol o'qituvchilarning, umuman, barcha o'qituvchilarning bilim darajasining pastligi turli kamchiliklarning natijasi bo'lishi mumkin, ulardan biri Nasriddin Tusiyning pedagogik asarlarini hatto ilmiy va universitet jamiyatida ham yaxshi bilmasligidir. Bu kamchilikni bartaraf etish, onaning bolaga tug'ma va atrof-muhit ta'sirida ayolning roliga e'tibor qaratish, bola uchun birlamchi muhit va xavfsiz joyni yaratish, bolalarni jamiyatga tanishtirishda onaning o'rni muhim shart-sharoitlardir. Yakuniy natijalar va umumta'lim maktablari uchun namuna sifatida biz Nasridsin Tusiyning ta'lim-tarbiya haqidagi tarix va pedagogika fanida eng yaxshi tasdiqlangan va qabul qilingan ta'limotlarini ajratib ko'rsatamiz. U, o'zidan oldingi ko'pchilik olimlar kabi, axloqiy tarbiyani ta'lim va tarbiya jarayonining asosiy asosi deb hisoblagan va bolani tarbiyalash uchun sharoitlarni yuqori

baholagan. Nasriddin Tusiy insonni bolalikdan o'rgatish, tarbiyalash kerak, deb hisoblaydi, Suqrot kabi bola ham oson egiladigan «yosh shox»ga o'xshaydi, ta'lim va tarbiyaning maqsadi baxtga erishishdir, deb hisoblagan.

Shu boisdan ham Nasriddin Tusiyning umumta'lim muassasalari o'qituvchilari tarbiyasiga oid ta'limotlaridan foydalanish maqsadida jalb qilish holatlarini amaliy qo'llash ustuvor ahamiyatga ega. Nasriddin Tusiyning ta'lim-tarbiya haqidagi ta'limotlari bu boradagi ko'rsatmalarga boy. Ota-onalar va o'qituvchilar ularga murojaat qilib, to'g'rilaridan foydalanishlari va o'qitish va ta'lim orqali muvaffaqiyat darajasini oshirishlari mumkin. Ta'kidlash joizki, sinovdan o'tgan o'qituvchilar asosan Nasriddin Tusiyning pedagogik g'oyalari va fikrlari bilan tanish bo'lgan va asosan shunday javoblarga ustuvor ahamiyat bergan:

- ta'lim va tarbiya dasturlarida diniy-axloqiy tarbiya;
- tarbiyaning zamonaviy omillaridan biri sifatida ota-onaning (oilal) tarbiyadagi roliga alohida e'tibor qaratish;
- bolaning rivojlanishida rag'batlantirish va jazolash.

Bu, eng avvalo, Nasriddin Tusiyning tarbiya haqidagi ta'limotining so'rovda qatnashgan, uni axloq-odob va tarbiyaviy g'oyalarga o'z qarashiga ega olim, deb hisoblovchi o'qituvchilar orasida qanchalik ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi. Uning bu haqiqiy tabiati o'qituvchilar orasida ko'proq obro'ga ega.

Ustozlar o'zlarining amaliy xulq-atvorida Nasriddin Tusiyning qanday axloqiy qarashlaridan foydalanadilar, degan savolga ikkinchisi shunday javob berdi:

- sevgining utopiya (farovon jamiyat) sifatidagi mohiyatiga urg'u berish;
- o'zini tutmaslik va o'z-o'zini hisobga olishga urg'u berish;
- zulmat va axloqsizlikdan ma'naviy poklanish jarayoniga urg'u berish.

Umumta'lim muassasalari o'qituvchilari asosan Nasriddin Tusiy manfaatlarini rivojlantirish g'oyasini o'quvchilarni axloqiy tarbiyalash bilan uyg'unlashtiradi, shuningdek:

- har qanday kuch va irodani rivojlantirish bilan birlashtirilgan axloqiy va tarbiyaviy dastur bilan;

- aniq axloqiy dasturlar bilan va tabiiy kuchlarning rivojlanishi bilan birgalikda;

tabiiy ta'lim va ta'lim dasturlari bilan.

Demak, Nasriddin Tusiy «Odamlar bilan aqliga qarab gaplash» hikmatini hisobga olib, o'quvchilarni har tomonlama kamol toptirish va tarbiyalash uchun avvalo ularning xususiyatlarini o'rganishni o'qituvchilarga tavsiya qiladi.

Aniq fanlar o'qituvchilarining kutilayotgan me'yordan past xabardorligi bu fanlarning mohiyati bilan bog'liq bo'lib, ular, umuman olganda, ta'lim va pedagogikaga nisbatan kamroq bog'liqdir. Ma'lum bo'lishicha, 1 yildan 10 yilgacha ish staji kutilgan me'yordan kam bo'lgan o'qituvchilarning xabardorligi mutlaqo tabiiy va tajriba to'planishi bilan bu kamchilikni bartaraf etish mumkin. Hozirgi vaqtda foydali (amaliy) sinflarni yaratish ushbu muammoni hal qilishda yaxshi yo'nalish bo'lishi mumkin [2;127].

Umumta'lim maktablari o'qituvchilari tomonidan Nasriddin Tusiyning pedagogik g'oyalarini o'quvchilar o'rtasida yetarlicha targ'ib qilinmayotganligi, eng avvalo, o'qituvchilarning o'z bilimining pastligi bilan bog'liq. Shuning uchun tegishli usullardan foydalanish taklifi shu asosga asoslanadi. «Axloqiy Nosiriy» asaridan tashqari uning pedagogik asarlaridan o'qituvchilarning xabardor emasligi muammo bo'lib, bu hodisaning sababini jiddiy oydinlashtirishni taqozo etadi. Nasriddin Tusiy shunday ta'kidlaydi: «Talaba ilmning barcha mayda-chuydalarini sinchiklab o'rganib, uni o'ziga odat qilib olishi zarur, chunki ilmning (bilimning) mayda-chuydalari talabaning fikrlay olishi va bir xulosaga kela olishidan dalolat beradi. Suhbatning boshida talaba suhbatini qanday foydali bo'lishi haqida o'ylashi kerak, chunki ular so'z, o'q kabi, uni kamondan ozod qildi, siz uni qaytarib berolmaysiz, deyishadi. Shuning uchun, so'zni talaffuz qilishdan oldin, har doim gapirishga arziydimi yoki yo'qmi, deb o'ylash kerak. Bu musulmon huquqi (fikh) bilan qonuniylashtirilgan [3; 167]. Talaba o'z vaqtidan oqilona foydalanishi va boshqalarning bilimlaridan (tajribalaridan) foydalanishi kerak.

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: «Hikmat, mo‘minning yo‘qolgan narsasi, uni qayerda uchratsangiz, uni albatta oling», dedilar. Va shuningdek: «To‘liq sof va g‘amgin so‘zni ko‘rib chiqing, harom va harom bo‘lgan hamma narsani qo‘yib yuboringlar». Jismi va aqli sog‘lom bo‘lgan odamning ilmdan voz kechishga ma‘naviy haqqi yo‘q. Har bir talaba ilm-fan, bilim va idrok Xudoning ne‘mati ekanligini tan olishi va muhtojlarni hayotiy narsalar bilan qo‘llab-quvvatlashi kerak. U Xudodan muvaffaqiyat va omad so‘rashi kerak, chunki Xudo har doim arizachini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu munosabat bilan Qur‘oni karimda shunday deyiladi: «Har kim o‘z ishida Allohdan umidvor bo‘lsa, doimo o‘z va‘dasiga vafo qiladi va xohlagan hamma narsa albatta amalga oshadi, lekin u barcha ishlarda o‘z hajmi va o‘lchovini belgilab qo‘ygandir». Chunki Xudo har doim iltimos qiluvchini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu munosabat bilan Qur‘oni karimda shunday deyiladi: «Har kim o‘z ishida Allohdan umidvor bo‘lsa, doimo o‘z va‘dasiga vafo qiladi va xohlagan hamma narsa albatta amalga oshadi, lekin u barcha ishlarda o‘z hajmi va o‘lchovini belgilab qo‘ygandir» [4.242; 291].

Tusiyning fikricha, darsni takrorlashda o‘quvchi qo‘rqmasligi, charchoq va zaiflik haqida o‘ylamasligi kerak, chunki dars va takror o‘z ustida mehnat qilishi kerak. Ammo, boshqa tomondan, talaba charchog‘ga ishlamasligi kerak, chunki bu holda u topshiriqni takrorlay olmaydi. Siz har doim ushbu qoidani eslab qolishingiz kerak: «Eng yaxshi variant - o‘rtacha darajani saqlab qolishdir.» Talaba fanlarni izchil o‘rganishi va mashg‘ulotni yarmida buzmasliklari shart. «O‘rganish vaqti taglikdan qabrgacha» deyishadi. Ta‘lim berish uchun eng yaxshi vaqt - «yoshlikning boshlanishi», erta tong, g‘arb namozlari va shom namozlari o‘rtasidagi. Olimning butun vaqtini ilmlarni o‘rganishga sarflashi, har safar olim charchaganini sezsa, xuddi boshqa fanni o‘rganayotgandek davom etishi o‘rinlidir. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, Tusiylar kechalari uxlamagan. Yonida daftar yuritib, bir fandan charchaganini sezsa, darrov boshqa fanni o‘rganishga kirishadi. Uning yonida bir ko‘za suv bor edi va u har gal uyqusirab qolganda, darhol suv bilan yuvindi. Chunki suv uyquni haydab chiqaradi. U har doim shunday ta‘kidlagan: «Uyqu issiqlik va issiqlik natijasida odamni yengadi» [5;409].

Talabaning bo'sh vaqtini ilm-fanda ulg'ayish yo'lida foydalanishi haqida gapirar ekan, Tusiy quyidagilarni qayd etadi: Olim o'zining ilmiy yukini oshirish uchun butun vaqtini ilm o'rganishga bag'ishlashi kerak. Buning uchun u eshitgan barcha foydali narsalarni yozish uchun doimo qo'lida qalam tutishi kerak. Shu munosabat bilan shunday deyiladi: «Inson hamma narsani eslagan odam bir kun unutadi, lekin qalam bilan yozilgan narsa hech qachon unutilmaydi, qoladi». Yana shunday deyilgan: «Bilim buyuk insonlarning og'zidan chiqadi, chunki ular eshitgan eng yaxshisini xotiralarida saqlaydilar va eslaganlarining eng qimmatini aytadilar» [6; 186].

Kimdir o'g'liga vasiyat qilib, har kuni fanning bir qismini o'rganadi. Bu kichik bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan u ko'payadi. Ilm ko'p qirrali, insonning yoshi esa qisqa. Binobarin, ilm tolibi qimmatli vaqtini behuda sarflamasligi kerak. Vaqtining qadriga yetishi, uni ilm-fan manfaati uchun sarflashi kerak. Shu munosabat bilan shunday deyiladi: «Tun uzoq, uyqu bilan yotma, kunduz yorug' bo'lsin, gunohing bilan uni zulmatga aylantirma. Ilm tolibi har narsaning olamidan bilim va tajribadan foydalanmog'i, o'tmishdan afsuslanmasligi, aksincha, bugun va kelajak haqida o'ylashi; ilm-fan yo'lidagi barcha qiyinchiliklarni engish; xushomad qilmaslik va norozi bo'lmaslik, chunki ular insonning yaxshi xislatlari emas, ularga faqat ilm bilish uchun ruxsat berish mumkin. Binobarin, ilm tolibi ba'zan ilm egallash uchun o'z ustoziga bemazalik va xizmatkorlik qilishga majbur bo'ladi. hamkasblar va sikofoniyaga loyiq bo'lgan boshqa shaxslar. Yana shunday deyilgan: «Ilm buyuklik va shon-shuhratdir, hamda xatoga o'rin yo'q, unga faqat bag'rikenglik va katta azob (gunohlik bo'lmagan joyda) erishiladi. O'zini tiyish darajasiga qarab, olimning ilmiy saviyasi oshadi, masjid ilm olish jarayoniga aylanadi va ilmsizlikning foydalari ko'payadi. Taqvodorlikni tan olish. Hayotda unga hech qanday foyda keltirmaydigan ochko'zlik va so'zbozlikdan voz kechish. Iloji bo'lsa, bozordan (bozordan) sotib olingan ovqatni iste'mol qilishdan saqlaning. Chunki u harom va Allohdan uzoq, g'aflatga yaqin bo'lish xavfi bor.

XULOSA

Inson tarbiyasi muhim va murakkab masala. Jamiyatda inson taqdirini belgilashda undan muhimroq narsa bo'lishi mumkin emas. Tarbiya orqali insonga axloqiy fazilatlarni singdirish mumkin. Insonga hayot uchun ta'lim, atrof-muhitga, jamiyatga moslashish, dunyoda ilohiy ne'matdan foydalanish va ma'lum bir rivojlanishga erishish kerak. Inson dunyoga kelganida bu dunyoning hodisalari va jarayonlari haqida hech narsa bilmaydi. Uning hayoti faqat ovqat, uyqu va atrof-muhitni idrok etishdan iborat. Biroq, o'sha odam tez orada voyaga yetishi, siyosiy va ijtimoiy hayotda ishtirok etishi kerak, u boshqa odamlar bilan uchrashib, o'z avlodining harakat yo'nalishini konstruktiv ravishda belgilaydi va rivojlana oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Nasir al-Din Abu Ja'far Muhammad b. Muhammad b. Hasan al-Tusi:, the renowned Persian astronomer, philosopher and theologian".
2. Rodney Collomb, "The rise and fall of the Arab Empire and the founding of Western pre-eminence", Published by Spellmount, 2006.
3. Seyyed Hossein Nasr, "Title Islamic philosophy from its origin to the present: philosophy in the land of prophecy", Publisher SUNY Press, 2006. pp 167.
4. James Winston Morris, "An Arab Machiavelli? Rhetoric, Philosophy and Politics in Ibn Khaldun's Critique of Sufism", Harvard Middle Eastern and Islamic Review 8 (2009), pp 242–291.
5. Seyidbəyli M.H. Azərbaycanlı alim Nəsirəddin ət-Tusinin əlyazma irsi = Rukopisnoye naslediye azerbaydjanskogo uchenogo Nasira ad-dina at-Tusi / Məryəm Həsən qızı Seyidbəyli. - Sankt-Peterburg : Skifia-print, 2021.
6. Guliyev T.A. Traktat "Mi'yar al-ash'ar" Nasir ad-Dina Tusi : dissertatsiya ... kandidata filologicheskix nauk. - Baku, 1990. - 186 s.